

Asia: SAAMELAISKÄRÄJIEN KERTOMUS VUODELTA 2020

Saamelaiskäräjät on käsitellyt asiaa kokouksessaan 18.2.2021 ja toteaa seuraavaa:

1. SAAMELAISKÄRÄJIEN VARSINAINEN TOIMINTA

Saamelaiskäräjät edustaa perustuslain ja saamelaiskäräjälain nojalla saamelaisia ja ilmaisee saamelaisten virallisen kannan. Saamelaiskäräjät on kertomusvuonna osallistunut lainsäädäntöhankkeisiin antamalla lakiesityksistä lausuntoja, ollut kuultavana eduskunnan valiokunnissa ja käynyt esityksistä saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisia neuvotteluja yhteensä 36 kertaa. Saamelaiskäräjät antoi lausuntoja yhteensä 83 kpl, aloitteita ja esityksiä 12 kpl sekä muistioita 18 ja kannanottoja 2 kpl, yhteensä 115 kpl. Kaikkeen Saamelaiskäräjien toimintaan vaikutti kertomusvuonna huomattavasti vuoden alussa alkanut koronaviruspandemia ja sen tuoma poikkeustila. Kertomusvuonna Saamelaiskäräjät pyrki toiminnassaan kuitenkin edelleen kehittämään yhteistyötä ja tiedonvälitystä Suomen valtion suuntaan. Tätä tarkoitusta varten jatkettiin myös eduskuntapuolueiden ja Saamelaiskäräjien yhteistyöelimen työtä. Lisäksi Saamelaiskäräjien ja eri ministeriöiden välistä yhteistyötä pyrittiin edistämään mm. saamelaisasioiden neuvottelupäivien yhteydessä tapahtuvien keskustelujen sekä suorien neuvotteluiden avulla. Saamelaiskäräjien tehokasta toimintaa ja vaikutusmahdollisuuksia heikentää edelleen resurssipula. Muun muassa Työterveyshuolto on vuonna 2020 terveystarkastuslausunnoissaan pyytänyt Saamelaiskäräjiä kiinnittämään huomiota työn kuormittavuuden vähentämiseen. Kertomusvuonna käytiin suuri määrä saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisia neuvotteluita. Neuvottelumenettelyn toteuttamisessa havaittujen ongelmien ja epätietoisuuden vuoksi Saamelaiskäräjät on pyrkinyt kertomusvuoden aikana käymissään Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisissa neuvotteluissa painottamaan Saamelaiskäräjien ja oikeusministeriön yhdessä laatiman ohjeen saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisen neuvotteluvollisuuden asianmukaiseksi toteuttamiseksi, sisältöä. Lisäksi 9 §:n mukaisen neuvotteluvollisuuden kehittäminen on määritelty yhdeksi kertomusvuoden lopussa alkaneen saamelaiskäräjälain uudistamisen tavoitteista. Saamelaiskäräjillä on läsnäolo- ja puheoikeus Lapin liiton hallituksessa. Saamelaiskäräjillä on ollut edustus kirkolliskokouksessa.

2. SAAMELAISTEN PERUS- JA IHMISOIKEUKSIEN KEHITTYMINEN

Saamelaisten totuus- ja sovintoprosessi on edennyt vuoden 2020 aikana. Saamelaiskäräjät järjesti syksyllä 2020 yhteensä kuusi kuulemistilaisuutta kaikilla kolmella saamen kielellä sekä suomeksi etäyhteyksien välityksellä Saamelaiskäräjien esittämien totuus- ja sovintokomission jäsenten valintaa koskien. Nuorisoneuvosto järjesti kuulemistilaisuuden erikseen myös saamelaisnuorille. Lisäksi saamen kansalla oli mahdollisuus ilmaista näkemyksensä puhelimitse, postitse sekä sähköpostitse. Saamelaiskäräjät päätti kokouksessaan 4/2020 esittää komission jäseniksi Miina Seurujärveä sekä Heikki Hyväristä. Oleellisena osana totuus- ja sovintoprosessiin kuuluvan psykososiaalisen tuen vahvistamista koskeva selvitystyö käynnistyi niin ikään vuonna 2020. Saamelaiskäräjät on jättänyt selvitystyöhön liittyen kaksi kannanottoa vuoden aikana. Ensimmäisen kannanoton Saamelaiskäräjät antoi yhdessä Kolttien Kyläkokouksen kanssa 22.10.2020. Kannanotossa tuotiin esille huoli, että psykososiaalisen tuen rakentaminen ei edennyt saamelaisten tarvitsemalla tavalla.

Saamelaisten oikeudellisen aseman kannalta merkityksellisintä lakia, lakia saamelaiskäräjistä, koskeva uudistamistyö käynnistyi kertomusvuoden lopulla jälleen, oikeusministeriön asettaessa uudistusta valmistelevan toimikunnan 23.11.2020, toimikaudeksi 1.12.2020-15.5.2021. Toimikunnan tehtävänä on valmistella tarpeelliset muutokset saamelaiskäräjistä annettuun lakiin. Toimikunnan työn perustana ovat perusoikeudet ja muut perustuslain asettamat velvoitteet, Suomea sitovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset, YK:n alkuperäiskansojen oikeuksia koskeva julistus sekä muu oikeuden ja kansainvälisen oikeuden kehitys ja viime aikaiset ratkaisut. Työssä otetaan huomioon myös parafoitu Pohjoismainen saamelaissopimus sekä ILO 169 - sopimus ja YK:n ihmisoikeuskomitean 1.2.2019 antamat Suomea koskevat langettavat ratkaisut

CCPR/C/124/D/2668/2015 ja CCPR/C/124/D/2950/2017. Toimikunta antaa ehdotuksensa yhden tai useamman hallituksen esityksen muodossa. Edellinen saamelaiskäräjälain uudistusyritys kaatui Saamelaiskäräjien hylättyä kesäkuussa 2018 esityksen Saamelaiskäräjälain uudistamiseksi, koska esitettyjen muutosten ei katsottu Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan muun muassa toteuttavan saamelaisten itsemääräämisoikeutta alkuperäiskansana. Työnsä aloittanen toimikunnan työn lähtökohdaksi on kuitenkin tarkoituksenmukaisilta osin otettu edellisen toimikunnan mietintö.

3. SAAMELAISKÄRÄJIEN KANSAINVÄLINEN TOIMINTA

Koronavirus pandemian vuoksi kansainvälisiä kokouksia, konferensseja, seminaareja sekä muuta toimintaa ei maaliskuun 2020 jälkeen järjestetty fyysisinä tapahtumina, joten Saamelaiskäräjien kansainvälinen toiminta oli tästä syystä normaalia vähäisempää. Osa vuodelle suunnitelluista kansainvälisistä tapahtumista pidettiin etäyhteyksin, mutta suuret kansainväliset konferenssit (ympäristösopimusten osapuolikokoukset, YK:n pysyvä foorumi jne.) päätettiin siirtää tulevaisuuteen, kunnes fyysisten kokousten järjestäminen on taas mahdollista. Myös alkuperäiskansojen alueellinen sekä globaali yhteistyö sekä kokoukset, vierailut ja tapaamiset siirtyivät digitaaliseen muotoon pandemian vuoksi. Saamelaiskäräjillä oli kertomusvuoden ajan Saamelaisen parlamentaarisen neuvoston (SPN) puheenjohtajuus, ja näin ollen vetovastuu Saamelaisen parlamentaarisen neuvoston toiminnasta. SPN:n hallitus kokoontui kertomusvuonna yhteensä 9 kertaa. Pandemia vaikutti myös saamelaisparlamentaarikkojen konferenssiin, joka oli tarkoitus pitää elokuussa 2020. SPN:n hallitus päätti siirtää konferenssin pidettäväksi elokuussa 2021.

Yksi kertomusvuoden kansainvälisen toiminnan prioriteeteista oli työ alkuperäiskansojen osallistumisoikeuden vahvistamiseksi YK:ssa. Saamelaiskäräjät järjestikin yhdessä kolmen muun alkuperäiskansaorganisaation kanssa dialogikokouksen liittyen prosessiin tammikuussa 2020 Quitossa, Ecuadorissa. Dialogikokouksessa perustettiin prosessiin liittyvä alkuperäiskansojen väliaikainen koordinaatioelin (Temporary Committee) ja Saamelaiskäräjät on hoitanut väliaikaisen koordinaatioelimen sihteerin tehtäviä. YK:n yleiskokouksen oli tarkoitus jatkaa osallistumisoikeuden parantavaa prosessia sen 75. istunnon aikana, mutta vallitsevan pandemian vuoksi yleiskokous päätti siirtää prosessin yleiskokouksen 76. istunnon käsiteltäväksi. Uuden Interreg 2021-2027 ohjelman laatiminen alkoi kertomusvuoden aikana, ja Saamelaiskäräjät osallistui aktiivisesti uuden ohjelman valmisteluun.

Suomi sai kertomusvuonna saamelaisiin liittyviä suosituksia ja arvioita Euroopan neuvoston kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen toimeenpanosta ja Euroopan neuvoston Alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan toimeenpanosta. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmän (GREVIO) julkaisi kertomusvuonna arviointiraporttinsa lainsäädäntö- ja muista toimista, jotka on toteutettu naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen (Istanbulin sopimuksen) määräysten täytäntöön panemiseksi. Lisäksi Saamelaiskäräjät on osallistunut Suomen arktisen politiikan strategian valmisteluun, joka kattaa kaksi vaalikautta eli se ulottuu vuoteen 2030 saakka.

4. SAAMELAISIA KOSKEVA ERITYISLAINSÄÄDÄNTÖ

Saamelaisten kannalta muita merkittäviä lainsäädännön uudistamishankkeita, joiden valmisteluun Saamelaiskäräjät on kertomusvuoden aikana aktiivisesti osallistunut, olivat saamelaiskäräjälain lisäksi muun muassa hankkeet maankäyttö- ja rakennuslain, luonnonsuojelulain, ilmastolain, muinaismuistolain, rakennusperintölain ja kaivoslain uudistamiseksi. Saamelaiskäräjät on edistänyt lainvalmistelussa Biologista monimuotoisuutta koskevan yleissopimuksen (78/1994) art. 8 j ja 10 c pohjalta alkuperäiskansa oikeuksien ja luonnonvarojen käyttöön liittyvän saamelaisten perinteisen tiedon ja saamelaisten alkuperäiskansa oikeuksien parempaa huomioimista. Muita kertomusvuoden aikana valmistelussa edelleen olleita lainsäädännön merkittäviä ja laajoja uudistamishankkeita olivat sosiaali- ja terveydenhuollon sekä tähän osaltaan liittyvä maakuntahallinnon kokonaisuudistus. Lainsäädännön uudistushankkeissa Saamelaiskäräjät on pyrkinyt edistämään saamelaiskulttuurin heikentämiskiellon ja viranomaisten saamelaisten oikeuksien edistämismääräysten vahvistamista.

5. SAAMELAISTEN KOTISEUTUALUEEN MAANKÄYTTÖ JA PERINTEISET ELINKEINOT

Toimintavuonna Saamelaiskäräjät on pyrkinyt edistämään perinteisten saamelaiselinkeinojen asemaa usealla eri tasolla. Vuotta on väärittänyt erityisesti maailmanlaajuinen koronaviruspandemia, jolla on ollut vaikutuksensa myös saamelaisten perinteisiin elinkeinoihin. Saamelaiskäräjät on pyrkinyt vaikuttamaan siihen, että

myös poronhoitajilla olisi mahdollista saada tukea koronaviruspandemiasta aiheutuneisiin tuoton menetyksiin. Koronaviruspandemian lisäksi saamelaista poronhoitoa on toimintavuonna varjostanut myös poronhoitovuoden 2019–2020 poikkeuksellisen lumitilanteen aiheuttamat porotuhot. Paliskunnille tehdyn kyselyn ja paliskuntien kirjanpidon mukaan poronhoidon kustannukset nousivat jopa 80–90 prosenttia tavanomaista korkeammiksi. Saamelaiskäräjät on toiminut aktiivisesti sen eteen, että laki porotaloutta kohdanneiden vahinkojen korvaamisesta otettaisiin käyttöön ja poronhoitajilla olisi mahdollisuus saada korvauksia poikkeusvuoden aiheuttamista tuhoista. Asiaan saadaan ratkaisu kuitenkin vasta vuoden 2021 aikana. Toimintavuonna Saamelaiskäräjät on niin ikään pyrkinyt toimimaan poronhoitajien sijaisavun edistämiseksi. Saamelaiskäräjät on tehnyt sosiaali- ja terveysministeriölle esityksen poronhoitajien sijaisapulain (1238/2014) uudistamisesta. Ministeriö ei ole käynnistänyt lain uudistamista, ja asian edistäminen jatkuu Saamelaiskäräjien osalta vuoden 2021 puolella. Toimintavuonna on pyritty edelleen edistämään myös poronlihan suoramyyntiä. Saamelaisten kannalta merkittävä asia on ollut myös kertomusvuonna aloitettu Teno sopimuksen voimaansaatamislain nojalla annettavan kalastussäännön uudistaminen. Saamelaiskäräjät on nimennyt edustajansa neuvotteluihin ja tavoittelee saamelaisten oikeuksien vahvistamista sekä Tenon lohen suojelua. Kertomusvuonna Saamelaisten kannalta merkittäviä saamelaisten kotiseutualueen maankäyttöön liittyviä hankkeita olivat erityisesti Pohjois-Lapin maakuntakaavan valmistelutyön eteneminen. Kaavaan sisältyvä saamelaisten kannalta merkittävin negatiivinen kokonaisuus on jäämeren rata. Saamelaiskäräjien näkemyksiä maakuntakaavan valmistelussa ei ole asianmukaisesti kaikilta osin huomioitu. Kertomusvuonna Metsähallitus ja Saamelaiskäräjät jatkoivat Akwé: Kon -ohjeiden soveltamista. YLä-Lapin luonnonvarasuunnittelun 2022–2027 Akwé: Kon -työryhmä on ensimmäistä kertaa asetettu päivitetyn Akwé: Kon -toimintamallin pohjalta. Metsähallitus hyväksyi Saamelaiskäräjien ehdotuksen työryhmän koosta ja resursseista ja työryhmä on nimetty. Saamelaiskäräjien pitkäjänteinen työ Akwé: Kon -ohjeiden toimeenpanemiseksi ympäristöhallinnossa ja yhteistyön kehittämiseksi Metsähallituksen kanssa ovat tuottaneet tulosta. Saamelaiskärät on kertomusvuonna jatkanut työtä Uuden kaivoslain (621/11) 38 §:n soveltamisessa kohdattujen ongelmien ratkaisemiseksi. Kertomusvuoden syksyllä korkein hallinto-oikeus KHO suoritti Saamelaiskäräjien valituksen ratkaisemiseksi katselmuksen Inarin Palsojalle ja antoi ratkaisunsa (KHO:2020:124 25.11.2020) koneellisen kullanhuuhtonnan ympäristölupaa koskevassa asiassa: Korkein hallinto-oikeus muutti ympäristö- ja vesitalouslupaa rajaamalla kullankaivun toiminta-alueita suppeammaksi ja otti ennakkopäätöksen muodossa osaltaan kantaa muun muassa siihen, miten saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytyksille aiheutuvia vaikutuksia voidaan ympäristölupaharkinnassa ottaa huomioon. Kertomusvuonna vaalikaudeksi 2020–2023 laadittuun saamelaisten oikeus-, elinkeino-, kulttuuriperintö- ja ympäristöpoliittiseen toimintaohjelmaan, on nostettu erityisiksi kärkitavoitteiksi saamelaisen käsityön ja kalastuksen edistäminen.

6. SAAMELAISTEN KIELELLISET OIKEUDET

Saamelaisten kielellisiä oikeuksia on pyritty edistämään eri keinoin, mutta saamen kielilain toimenpiano toteutuu valitettavan usein lain vähimmäistasolla. Tietoa saamelaisten kielellisistä oikeuksista ja saamen kielilaista on tarvetta lisätä sekä viranomaisten, että saamelaisten keskuudessa. Kertomusvuonna Saamelaiskäräjät valmisteli tiedotussivuston saamen kielilaista ja koulutti viranomaisia. Kertomusvuonna pyrittiin myös kehittämään saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumista sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksessa, jossa osana myös esitettiin saamen kielilakia muutettavaksi. Suurimpana haasteena kielellisten oikeuksien toteutumisessa on, edelleen se, etteivät saamelaiset voi käytännössä asioida omalla kielellään, koska viranomaisissa ei työskentele tarpeeksi saamen kielen taitosta henkilökuntaa. Osa palveluista toteutetaan tulkkauksen kautta. Tulkkien määrän lisäämiseksi on käynnistetty saamen kielten tulkkiopinnot, mutta koulutuslinjalle on jatkuva tarve. Digitalisaatio ja palveluiden siirtyminen suuriin sähköisiin järjestelmiin on vaikeuttanut merkittävästi saamenkielisten palveluiden saatavuutta, koska näissä saamenkieliset palvelut on jätetty huomioimatta kokonaan. Saamen kielen toimiston kielenkääntäjät toimittivat suuren määrän koronapandemian tiedottamiseen liittyviä käännöksiä eri viranomaisille ja samanaikaisesti hoiti myös yleiset käännöstehävänsä.

7. SAAMEN KIELTEN ELVYTTÄMISOHJELMA

Suomessa saamen kielten elvyttämiseksi on laadittu toimenpideohjelma, jonka toimeenpaneminen on vielä osittain kesken ja uusia toimenpidetavoitteita on. Työn jatkamiseksi kertomusvuonna opetus- ja kulttuuriministeriö asetti saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämissuunnitelman. Työ tulee sisältämään toimenpideohjeita, jotka vaikuttavat monella tasolla myös saamen kielten elvyttämiseen. Vuonna 2020 YK:n yleiskokous päätti, että maailman alkuperäiskansojen kielten tilanteen kehittämiseksi on tarve käynnistää

YK:n maailman alkuperäiskansojen kielten vuosikymmen (IDIL 2022-2023). Kaikki Suomessa puhutut saamen kielet ovat määritelty uhanalaiseksi, ja näistä inarin- ja koltansaamen kielet erittäin uhanalaiseksi. Saamelaiskäräjät on osallistunut kielivuosisikymmen valmisteluun. Samalla Saamelaiskäräjät on jatkanut yhteistyötä Norjan ja Ruotsin saamelaiskäräjien kanssa järjestäen yhdessä saamen kielten viikon.

8. SAAMELAISTEN KULTTUURI- JA KIELIPESÄTOIMINTA

Saamelaiskäräjille osoitettiin valtionavustuksena yhteensä 1 200 000 euroa käytettäväksi inarinsaamen, koltansaamen ja pohjoissaamenkieliseen kulttuuri- ja kielipesätoimintaan saamelaisten kotiseutualueella ja sen ulkopuolella. Saamelaisten kotiseutualueen valtionavustuksella, 950 000 euroa, rahoitettiin kolme inarinsaamen, kaksi koltansaamen ja neljä pohjoissaamen kielipesää. Saamelaisalueen ulkopuolelle osoitetulla valtionavustuksella 250 000 euroa rahoitettiin kolme pohjoissaamen kielipesää. Yhteensä kielipesiä toimi 12. Lapsia kielipesissä oli 79 ja työntekijöitä 24. Kielipesätoiminnan haasteita ovat olleet saamenkielisen henkilökunnan ja sijaisten saatavuus, joiden takia uusia kielipesiä ei ole perustettu. Saamelaisten kotiseutualueelle osoitetusta valtionavustuksesta kohdennettiin varoja kielipesätoiminnan lisäksi kielipesäkoordinaatioon ja kehittämistyöhön, joiden puitteissa järjestettiin kahdet kielipesätoiminnan kehittämispäivät ja jatkettiin materiaalipankki kuati.fi-sivuston uudistamista. Kulttuuri- ja kielipesäkysymystä ja sen kehittämistarpeita on myös työstetty OKM:n asettamassa kehittämissäryhmässä. Saamelaislasten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumiseksi on tärkeää, että määräraha hallinnoidaan Saamelaiskäräjien kautta.

9. SÁMI GIELLAGÁLDU

Sámi Giellagáldu (Saamen Kielikaltio) on yhteispohjoismainen Saamelaisen Parlamentaarisen Neuvoston alaisuudessa toimiva saamen kielten ammatti- ja resurssikeskus, jonka tehtäviin kuuluvat kielenhuolto, kielen kehittäminen, sanastotyö, kielen normitus ja neuvonta saamen kieliä koskevissa kysymyksissä. Sámi Giellagáldun toiminta jatkui vuonna 2020 Suomen, Norjan ja Ruotsin Saamelaiskäräjien solmiman yhteistyösopimuksen turvin. Sámi Giellagáldun toimintaa rahoittivat Suomen, Ruotsin ja Norjan Saamelaiskäräjät kieliyhteistyöhön käytettävissä olevin resurssein. Ammatti- ja resurssikeskuksen toimintaa johti ja koordinoi vuonna 2020 Suomen Saamelaiskäräjät. Toiminnassa olivat mukana etelä, luulajan-, pohjois-, inarin- ja koltansaamen kielet. Vuoden 2020 aikana Sámi Giellagáldun toiminnan tuloksena luotiin saamen kieleen 3064 uutta termiä ja annettiin 13 uutta normitusta sekä pidettiin 18 kielijaoston kokousta. Suomen, Norjan ja Ruotsin Saamelaiskäräjät ovat hyväksyneet uuden organisaatiomallin, jonka mukaan Sámi Giellagáldun toiminta organisoidaan Norjan Saamelaiskäräjien yhteyteen kaikkien kolmen Saamelaiskäräjien yhteisenä toimintana. Suomen, Norjan ja Ruotsin Saamelaiskäräjät ovat hyväksyneet uuden organisaatiomallin mukaisen Sámi Giellagáldun säännöt ja käynnistäneet käytännön järjestelyt Sámi Giellagáldun toiminnan aloittamiseksi Norjan Saamelaiskäräjien yhteydessä.

10. SAAMENKIELISET VARHAISKASVATUSPALVELUT

Varhaiskasvatukseen edellyttämää äidinkielistä päivähoitoa annettiin vuonna 2020 yhteensä noin 90 lapselle, joista valtaosa oli saamelaisten kotiseutualueella. Kotiseutualueen kuntien ulkopuolista saamenkielistä varhaiskasvatusta ei tueta erityisellä valtionavustuksella, joka Saamelaiskäräjien mielestä olisi tarpeen. Lasten kasvaminen omaan kieleen ja kulttuuriin kotiseutualueen ulkopuolella on huomattavan haastavaa. Sekä saamelaisperheet että varhaiskasvatuksen järjestäjät tarvitsisivat tukea. Saamelaiskäräjien kautta maksettiin saamelaisten kotiseutualueen kunnille 240 000 euroa saamenkielisen varhaiskasvatuksen saatavuuden turvaamiseksi. Määräraha turvaa toiminnan säilymisen saamenkielisinä yksikköinä. Saamelaislasten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumiseksi on tärkeää, että määräraha hallinnoidaan Saamelaiskäräjien kautta. Saamenkielisen varhaiskasvatuksen suurin haaste on puute ammatillisen kelpoisuuden ja hyvän saamen kielen taidon omaavista työntekijöistä.

11. SAAMELAISOPETUS JA OPPIMATERIAALITYÖ

Saamelaisopetuksen oppilaiden enemmistö käy koulua saamelaisten kotiseutualueen kunnissa, jotka kaikki järjestävät saamenkielistä sekä saame-suomi-kaksikielistä perusopetusta että saamen kielten aineenopetusta. Kotiseutualueen ulkopuolella annetaan pääasiassa 2 vt perusopetusta täydentävää kielen opetusta. Saamen kielten ja saamenkielistä opetusta saavien oppilaiden määrä kotiseutualueen kunnissa laski hieman lukuvuoden 2020-2021 alussa, ollen 488. Oppilasmäärä nousi hieman muualla maassa, ollen yhteensä 222. Kokonaisoppilasmäärä oli yhteensä 710. Saamen kielten opetusta saa yhteensä 485 perusopetuksen ja lukion oppi-

lasta. Saamenkielistä opetusta annetaan yhteensä 185 perusopetuksen oppilaalle ja kaksikielistä tai kielikylpyopetusta yhteensä 40 oppilaalle. Inarinsaamen opetuksessa on valtakunnallisesti yhteensä 101, koltansaamen opetuksessa 47 ja pohjoissaamen opetuksessa 562 oppilasta. Saamen kielten opiskelijoita lukiossa on 68. Saamelaisopetuksen pitkään jatkuneita ongelmia ovat 1) opetuksen alueellinen kahtia jakautuneisuus ja saamelaisoppilaiden oman kielen ja omakieliseen opetukseen liittyvä opetuksen lainsäädännöstä ja rahoituksesta johtuva eriarvoisuus, 2) puute hyvätasoisista ja voimassaolevien opetussuunnitelman perusteiden mukaisista oppimateriaaleista, 3) puute kelpoisuuden omaavista saamenkielisistä opettajista erityisesti aineenopetuksesta, 4) saamen kielten heikko asema lukiossa ja ylioppilas-tutkinnossa, 5) saamenkielisten opettajien koulutuspolkujen puuttuminen yliopistoista, sekä lisäksi 6) saamelaisia, saamelaisten historiaa, saamen kieliä ja kulttuuria sekä asemaa yhteiskunnassa koskevan tiedon puuttuminen opetuksesta. Puutteet opetuksen järjestämisedellytyksissä hidastavat opetuksen alueellista laajenemista ja estävät saamenkielisen opetuksen laajentamista perusopetuksen yläluokilla ja toisella asteella. Opetus- ja kulttuuriministeriö on vuodesta 2018 alkaen rahoittanut kahta hanketta, joiden tavoitteena on parantaa tilannetta.

Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihanke (2018-21) www.saamenetaopetus.com kehittää saamen kielten opetusta valtakunnallisesti. Sen piirissä on lukuvuonna 2020-21 yhteensä 90 oppilasta, 30 opetuksen järjestäjää ja 60 koulua ympäri maata. Hanke kehittää saamen kielten etäopetuksen pedagogiikkaa ja sen tavoitteena on purkaa opetuksen valtakunnallista kahtia jakautuneisuutta luomalla saamen kielten etäopetukselle pysyvä malli ja tuomalla saamen kielen oppiminen osaksi jokaisen saamelaisoppilaan normaalia koulunkäyntiä. Oulun yliopisto käynnisti syksyllä 2019 OKM:n rahoituksella kolmevuotisen saamenkielisten aineenopettajien koulutushankkeen (Ketterä korkeakoulu), jonka odotetaan parantavan opettajatilannetta. Ensimmäisen toimintavuoden aikana yhteensä 26 opiskelijaa suoritti saamen kielen (inarin-, koltan- tai pohjoissaame) perus- ja aineopinnot. Hanke on kehittänyt saamen kielten ainedidaktiikan ja saamelaisen kirjallisuuden opintoja opettajaopiskelijoille. Koltansaamen kielen pääaineopinnot alkoivat Oulun yliopistossa 2020, mikä tarkoittaa sitä, että kaikkia saamen kieliä voi vastedes opiskella pääaineina.

Ministeriö asetti vuoden 2020 alussa saamen kielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän, jonka tehtävänä on tarkastella saamelaisopetusta yhtenä kokonaisuutena ja tehdä esitykset tilanteen korjaamiseksi. Työryhmän määräaika päättyy maaliskuussa 2021. Se luovutti joulukuussa 2020 opetusministerille kolme erillisselvitystä, joissa selvitettiin 1) saamenkielisen oppimateriaalin saatavuutta ja tulevia tarpeita, 2) saamenkielisten opettajien koulutuspolkuja ja tulevia tarpeita, sekä 3) suomen- ja ruotsinkielisten perusopetuksen oppimateriaalien sisältämän saamelaistiedon määrää ja laatua. OKM:n työryhmälle tehty selvitys osoitti, että saamenkielisen oppimateriaalin tilanne on kriittinen. Saamelaiskäräjät tuottaa saamen kielten ja saamenkielisessä opetuksessa tarvittavan oppimateriaalin. Tarkoitukseen valtion talousarviossa osoitettu rahoitus, vuodesta 2015 alkaen 500 000 €/vuosi, on osoittautunut riittämättömäksi. Selvitys osoitti, että uusia oppimateriaaleja tulisi kyetä lähivuosina julkaisemaan vähintään 300 nimikettä. Vuoden aikana valmistui yhteensä 28 uutta oppimateriaalia, joista 13 inarinsaamenkielisiä, 4 koltansaamenkielisiä, 10 pohjoissaamenkielisiä ja yksi kolmikielinen. Saamelaiskäräjät on esittänyt oppimateriaalivarojen tuntuvaa korottamista.

Oppimateriaalien saamelaistietoa koskenut selvitys osoitti, että tieto on vähäistä, epätasaista ja kuvien käyttö usein ongelmallista. Monissa tapauksissa oppimateriaali luo stereotyyppistä saamelaiskuvaa. Saamelaisia käsitellään useimmiten menneisyyteen kuuluvana ryhmänä ilman omaa historiaa. Vuoden 2020 lopussa hyväksytty uusi oppivelvollisuuslaki mahdollistaa oppivelvollisuuden suorittamisen Saamelaisalueen koulutuskeskuksen saamen kielen ja kulttuurin vähintään lukukauden pituisessa koulutuksessa. Tämä mahdollistaa peruskoulussa saadun opetuksen täydentämisen ja vahvistaa mahdollisuuksia saamenkielisiin työtehtäviin johtaviin jatkokoulutuksiin. Saamelaiskäräjien toimittama ja Opetushallituksen rahoittama saamelaistietoa kouluille tarjoava www.oktavuolta.com -sivustoa käytetään aktiivisesti kouluissa ympäri kouluvuoden ja ympäri maan. Saamelaisten kansallispäiviä sivuston kävijämäärä kasvoi tuntuvasti.

12. KULTTUURITOIMINTA

Saamelaiskäräjät jakoi vuosien 2020 avustuksina 176 000 € Opetus- ja kulttuuriministeriön myöntämän erityisavustuksen saamenkielisen kulttuurin edistämiseen ja Pohjoismaisten saamelaisjärjestöjen tukemiseen sekä Utsjoen saamelaiskirkkotupa ylläpitoon. Lisäksi jakoi ”joululahjarahaa” 45 000 €. Määrärahaa myönnettiin toiminta- ja projektiavustuksia inarin-koltan- ja pohjoissaamenkielillä toimiville saamelaisyhdistyksille, työskentely ja projektiavustuksia saamelaistaitelijoille ja käsityöntekijöille sekä julkaisuavustuksia

mm. musiikin ja inarinsaamenkielisen lehden julkaisemiseksi. Lisäksi jaettiin myös Elämäntyö -kulttuuripalkinto yhdelle henkilölle. Kulttuuripalkinto jakotilaisuus järjestettiin Inarissa Sajoksessa. Saamelaiskäräjien hallinnoima Duodji- akatemia Enontekiölle, Tunturi Lapin Leaderin rahoittama kehittämishanke aloitti toimintansa syksyllä 2019, ja päättyi marraskuussa 2020.

Saamelaiskäräjät on toimenpannut Pohjoismaiden neuvoston (SPN) vuoden 2019-2020 toimintasuunnitelman mukaisen päätöksen kartoittaa linjauksia, joita on tehty kulttuurárbbi ja árbevierolaš dieđu (Kulttuuriperinnön ja perinteisen tiedon) osalta Saamelaiskärjillä Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa. Tavoitteena on yhteinen linjaus saamelaisen kulttuuriperinnön ja perinteisen tiedon vastuullisesta, eettisesti kestävästä käytöstä ja suojelusta. OKM järjesti ”Protection of Sámi traditional knowledge” virtuaali seminaarin asiantuntijoille, Saamelaiskäräjien, Museoviraston ja tekijänoikeusyhdistyksen kanssa. Kulttuurilautakunta piti yhteensä 4 kokousta, joita pidettiin etäyhteyksin, sihteerijäsenistä oli paikalla Inarissa Sajoksessa.

13. SAAMENKIELISET SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUT

Saamelaisten kotiseutualueen kunnille maksettiin Saamelaiskäräjien kautta yhteensä 480 000 euron valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi (mom. 33.60.36). Saamelaiskäräjien asema valtionavustuksen valvonnassa on tärkeä osa saamelaisten perustuslaillista itsehallintoa, jonka kautta saamelaiset voivat keskeisesti vaikuttaa saamelaisväestölle suunnattujen palvelujen toteuttamiseen. Valtionavustus saamenkielisten sosiaali- ja terveyspalvelujen turvaamiseksi on nykyisessä tilanteessa ainoa erityisjärjestely, joka varmistaa erityisesti saamenkielisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen sosiaali- ja terveydenhuollossa, ja on tästä syystä erityisen merkittävä osa peruspalvelujärjestelmää. Valtionavustusta jaettiin sellaisten palvelujen kehittämiseen ja turvaamiseen, joissa toteutettiin saamelaisten kotiseutualueella asuvien saamelaisten kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia sosiaali- ja terveyshuollossa. THL:n arviointiraportin 1 mukaan monien saamenkielisten palveluiden satavuudessa on puutetta tai niitä ei ole ollenkaan saatavilla. Saamelaisten oikeudet omakielisiin ja kulttuurinmukaisiin palveluihin toteutuvat mm. saamenkielilaista ja saamelaisten kotiseutualueen kuntien saamasta kunnan peruspalveluiden valtionosuuden kielikorotuksesta huolimatta edelleen heikosti. Saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen saatavuuden yhtenä edellytyksenä on saamenkielisen, koulutetun henkilöstön saatavuus. Opetus- ja kulttuuriministeriö on 6.2.2020 asettanut saamenkielten ja saamenkielisen opetuksen kehittämistyöryhmän. Työryhmän tehtävänä on tehdä esitykset muun muassa saamenkielisen sosiaali- ja terveysalan henkilöstön saatavuuden turvaamiseksi ja koulutus- tarpeiden ennakoinniseksi.

Saamelaiskäräjät on pyytänyt huomioimaan saamelaisten kielelliset ja kulttuuristen oikeuksien toteutuminen osana sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen järjestämisen uudistusta. Uudistuksen valmistelun yhteydessä käytiin neuvottelut ministeriöiden määrittelemistä saamelaisten oikeuksia koskevista osuuksista 4.5.2020 ja 8.5.2020. Valmistelu yhteydessä Saamelaiskäräjille ei ole annettu mahdollisuutta käydä Saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisia neuvotteluja sote-maakuntalaista (nyk. HE laki hyvinvointialueesta) kokonaisuudessaan Saamelaiskäräjien pyynnöstä huolimatta. Saamelaiskäräjien pyyntö käydä saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaiset neuvottelut 14.10.2020 julkaistun lakiluonnoksen jälkeen. Sekä sosiaali- ja terveysministeriö³ että valtiovarainministeriö⁴ katsoivat, että laki hyvinvointialueesta ei vaikuta saamelaiskäräjälain 9 §:n tarkoittamalla tavalla välittömästi ja erityisellä tavalla saamelaisten asemaan alkuperäiskansana, eikä se näin ollen ole saamelaiskäräjälain 9 §:ssä tarkoitettujen neuvotteluvaihtoehtojen piirissä. Lakiesityksessä esitetyt rakkenteelliset, hallinnolliset, rahoituskelliset ja toiminnalliset ratkaisut eivät Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan, kaikin osin, turvaa riittävien ja laadukkaiden saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen saatavuutta eivätkä saamelaisten kielellisten oikeuksien sekä perustuslaillisten oikeuksien toteutumista alkuperäiskansana. Yhdenvertaisuuden edellytysten toteutumiseksi tulee varmistaa riittävän selkeä järjestämisvelvoite ja kohdennettu rahoitusperusta sekä turvata saamelaisten vaikutusmahdollisuudet.

14. NUORISONEUVOSTON TOIMINTA

Nuorisoneuvosto sai opetus- ja kulttuuriministeriöltä toiminta-avustusta 173 000 euroa käytettäväksi 1.1.2020-31.12.2020 väliselle ajalle. Myönnettyllä avustuksella tuetaan saamelaisnuorten osallisuutta, yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa sekä kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumista. Toiminta-avustukseen sisältyy nuorisoneuvoston toiminnan lisäksi Saamelaisnuorten taidetapahtuman järjestäminen. Nuorisoneuvoston päätavoitteet kertomusvuonna liittyivät saamelaisnuorten hyvinvointiin sekä haasteisiin jatkaa perinteisissä elinkeinoissa. Nuorisoneuvosto piti kertomusvuonna kuusi kokousta. Nuorisoneuvostolla oli vuonna 2020 kaksi erillishanketta: DigiÁrran -hankkeessa kehitettiin digitaalista nuorisotyötä ja saamenkielistä tieto- ja

neuvontapalvelusivustoa. Dihtosis -hankkeessa jaettiin tietoa saamelaisista Suomen kouluihin. Lisäksi nuori-
soneuvosto on pyrkinyt järjestämään matalan kynnyksen toimintaa saamelaisnuorille.